

- Варлыгы ве Метинлер) / Н. Усеев. – Бишкек: Кыргыз Улуттук билимдер академиясы Тил жана Адабият институту басмасы, 2011.
17. Эдискун, Х. Түрк Дилбилгиси [Текст]. Сесбилгиси-бичимбилгиси-Жүмлебилгиси / Х. Эдискун. – Истанбул, 1993. – 407 с.
18. Йонг-Сонг, Ли. Түрк Диллеринде Сонтакылар [Текст] / Ли Йонг-Сонг. – Истанбул, 2004.
19. Севортян, Е.В. Этимологический словарь тюркских языков [Текст]: Общетюркские и межтюркские основы на гласные. АН СССР. Ин-т языкознания / Е.В. Севортян. – Москва: Наука, 1974.
20. Казак грамматикасы [Текст]. Фонетика, сөзжасам, морфология, синтаксис. – Астана, 2002. – 784 с.
21. Карымшакова, А.Т. Түрк тилдерине орток бөлүкчөлөрдүн фонеморфологиясы жана семантикасы [Текст] / А.Т. Карымшакова // Наука, новые технологии и инновации кыргызстана. – 2016. - № 7. – С. 104-105.
22. Петров, Н.Е. Частицы в якутском языке [Текст] / Н.Е. Петров. – Якутск: Якутское книжное, 1978. – 114 с.
23. Коргмаз, З. Түркчеде оқ / өк Пекиштирме (Интенсивум) Эдаты Үзерине [Текст] / З. Коргмаз // Түрк Дили Араштырмалары Йыллыгы. – Беллетен, 1961. - № 9. – С. 13-29.
24. Йеткин, Б. Түркие Түркчесийле Язылан Макалелердеки Этимоложилер, йүксеклисанс тези [Текст]. Гази Үниверситеси, Сосял Билимлер Энститүсү, Түрк Дили ве Эдебияты Анабилим Далы / Б. Йеткин. – Анкара, 2005. – 262 с.
25. Тенишев, Э.Р. СИГТЯ – Сравнительно-историческая грамматика тюркских языков / Э. Р. Тенишев. – Москва: Наука, 1988. – 560 с.

DOI:10.54834/16945220_2022_3_89

Поступила в редакцию 20.09.2022 г.

УДК: 894.341

Жамгырчиева Г.Т.*д.ф.н., профессор Ошского государственного университета, Кыргызская Республика***ЗИЯШ БЕКТЕНОВ - АГАРТУУЧУ ЖАНА МАНАСТААНУУЧУ**

Бул жумушта улуттун уңгусун түзгөн чыгаан инсандардын катарында З. Бектеновдун эл агартууга жана манастануу илимине кошкон салымы белгиленди. Изилдөөнүн предмети – З. Бектеновдун илимий-педагогикалык мурасы, окумуштуунун агартуучулук жана манастануучулук илимий ишмердүүлүгү болуп саналат. Изилдөөнүн максаты – окумуштуу З. Бектеновдун билим берүүдөгү жана илимдеги салымын белгилөө. Изилдөөнүн методдору - салыштыруу, типтештирүү, сыпаттоо методдору колдонулду. Зияш Бектенов советтик доордо жашап ишмердүүлүгүн өнүктүргөн илимпоз болуп жазыксыз жазалоого тушуккан агартуучу-педагог жана манастануучу илимпоз катары кыргыз адабияттаануусунун, педагогиканын тарыхында калды, макалада ал боюнча материалдар аныкталып, өз ара салыштырылып берилди. Алынган натыйжалардын илимий баалуулугу – З. Бектеновдун манасчылык өнөрдү аздектеп баалап, ал өнөрдү алып жүргөн элдик таланттарга шарт түзүүнү уюштурууга демилгечи болгон негизделип көрсөтүлдү, бул аткарылган жумуштардын фольклористика үчүн мааниси ачыкталды. Алынган натыйжалардын практикалык баалуулугу учурдагы педагогиканын тарыхында, фольклор таанууда материалдардын колдонулушуна байланыштуу. Алынган тема боюнча изилдөөлөрдүн келечеги - бул багытта изилдөөлөр улантылып адабият таанууга, педагогика тарыхына салым кошулушу күтүлөт, ушул багыттагы комплекстүү изилдөөлөрдү толуктайт.

Негизги сөздөр: эл агартуучулук ишмердүүлүк; илимий-педагогикалык ишмердик; “Манас” эпосу; манасчылык өнөргө кам көрүү; фольклордук материалдар; көркөм котормо жасоо.

ЗИЯШ БЕКТЕНОВ – ПРОСВЕТИТЕЛЬ И МАНАСОВЕД

В данной работе среди выдающихся личностей, составивших корни кыргызской нации, отмечен вклад З. Бектенова в просвещение народа и в манасоведение. Предмет исследования – просветительское, научная деятельность и наследие З. Бектенова. Цель исследования – отметить вклад ученого З. Бектенова в образование и науку. Методы исследования основывались на методах сравнения, классификации, описания. Отмечено, что Зияш Бектенов, советский учёный развивший свою деятельность, остался в истории кыргызского литературоведения и педагогики как просветитель-педагог и ученый-манасовед, который был репрессирован без вины. Научная ценность полученных результатов заключается в высокой оценке З. Бектенова, как сказителя эпосов и его инициативы по созданию усло-

вий для народных талантов, носителей этого искусства. Практическая ценность полученных результатов связана с использованием материалов по истории современной педагогики, фольклористике. Перспективы исследований по данной теме – в дальнейшем предполагается, что исследования в этом научном поприще будут продолжены и внесут свой вклад в литературоведение, историю педагогики, а также дополняет комплексное исследовательское направление.

Ключевые слова: общественно-просветительская деятельность; научно-педагогическая деятельность; эпос «Манас»; забота о сказительском искусстве; сбор фольклорных материалов; художественный перевод.

ZIYASH BEKTENOV – ENLIGHTENER AND MANAS RESEARCH

In this work, among the outstanding personalities who made up the roots of the Kyrgyz nation, Z. Bektenov's contribution to the enlightenment of the people and to Manas studies was noted. The subject of the research is educational, scientific activity and legacy of Z. Bektenov. The purpose of the study is to note the contribution of scientist Z. Bektenov to education and science. The research methods were based on the methods of comparison, classification, description. It is noted that Ziyash Bektenov, a Soviet scientist who developed his activities, remained in the history of Kyrgyz literary studies and pedagogy as an educator-teacher and a Manas scholar who was repressed without guilt. The scientific value of the results obtained lies in the high appreciation of Z. Bektenov as a storyteller of epics and his initiative to create conditions for folk talents, carriers of this art. The practical value of the results obtained is associated with the use of materials on the history of modern pedagogy, folklore studies. Prospects for research on this topic – in the future, it is assumed that research in this scientific field will be continued and will contribute to literary studies, the history of pedagogy, and also complements the comprehensive research direction.

Key words: social and educational activity; scientific and pedagogical activity; epic “Manas”; care for the art of storytelling; collection of folklore materials; artistic translation.

Киришүү. Макалада З. Бектеновдун эл агартууга жана адабият таанууга, манастануу илимине кошкон салымдарын, котормочулук чеберчилигин талдоого алынып берилди жана кыргыз билим берүүсүнүн жана адабиятынын, маданиятынын азыркы деңгээлге чыгуусунда окумуштуунун сиңирген эмгеги белгиленди. Зияш Бектеновдун фольклористика, манастануу илиминин түптөлүшүнө, эпостун залкар манасчылардан жазылып алынышы, аны башка элдерге таанытып жайылтуу иштерине кошкон салымы чоң.

Эгемендүүлүктүн жылдарында кыргыз элинин көөнө доорлордогу жана жакынкы кылымдардагы тарыхы, маданияты, социалдык-экономикалык өсүп-өнүгүүсү тууралуу улам жаңы маалыматтар ачылып, такталып жаткандыгы байкалат. Тарыхты жаратуучулар эл ичинен чыккан өз тагдырын коом тагдырынан төмөн койгон ишмер, көрөгөч инсандар болору белгилүү. Жеке инсандын тагдыры коом тагдыры менен таасирленип, анын фонунда өнүгөрү шексиз. Бирок элге кызмат кылууну, илимдин өнүгүшүнө салым кошууну, калк турмушун алдыга сүрөөнү көздөп, ал үчүн өмүрүн сайып эмгектенген адамдар чыныгы турмушта аз болору белгилүү. Ошондой мыкты инсандардын бири, кыргыз билим берүүсүнүн учурдагы деңгээлине жетүүсүнө түздөн-түз көмөк көрсөткөн инсан, белгилуу окумуштуу, педагог Зияш Бектенов болуп саналат. Кыргыздын чыгаан уулунун 110 жылдык маарекеси республикалык масштабда белгиленип анын бейнесине арналган макалаларда, баяндамаларда З.Бектеновдун өзү жана аны менен курбалдаш жашаган башка ишмерлер, окумуштуулар тууралуу маалыматтар ага байланыштуу толукталып такталууда.

Элде: “Жалгыз дарак токой болбойт”, - демекчи ушундай мекенчил, интеллектуал инсандар менен улуттук илим-билимдин, маданияттын уңгусу түзүлгөн. Совет бийлиги тушундагы оош-кыйыш саясат, адабияттагы цензура, аша чапкан көзөмөл жана андан коркуп, оюн ачык жаза, айта албай жашоо көнүмүштөрү он жылдыктарга созулуп, элдин психикасына сиңген доордо, З.Бектенов сыяктуу кашкөй, өз пикирин ачык айтуудан тайманбаган жарандар кыйынчылыктарга туш болушкан, алардын ошол жарандык активдүү позициясын солгундаткан, кээде тосмолор совет доорунда бир топ болгону тарыхтан белгилүү. Бул кыйынчылыктарга туруштук берүү менен позициясын, көз карашын коргой билген билимге, илимге багыт алып, өз артынан элди да тарта билген мындай инсандар бардык учурда үлгү болуп кала берет.

Негизги бөлүм. Сөзүбүздү Зияш Бектеновдун илимий-педагогикалык ишмердигинен

баштасак, бул чыгаан инсандын мектепти аяктаган соң Фрунзедеги Кыргыз педагогикалык техникумунан билим алуусу аны кесипкөйлүк багытын аныктаган деп баса белгилөөгө мүмкүндүк берет. Ал - XX кылымдын 30-жылдарында өлкөбүздө ургаалдуу алып барылган элдин сабатсыздыгын жоюу, ал максатта окуу китептерин, методикалык колдонмолорду, окуулуктарды түзүү, мектептерди ачуу, ал жерде окуу жараянын уюштуруу сыяктуу түмөн түйшүктүү иш-чараларды жетектеп, уюштуруп алып барган кыргыз элинин мекенчил уулдарынын бири. Анын өкмөттүк тапшырма менен Кыргызстандын түштүгүнө, Сүлүктү районуна барып, эл агартуу бөлүмүн жетектейт, үй-бүлөсү менен көчүп келип алып белсенип иштеп, көптөгөн мектептерди ачып, алардагы билим берүүнү жолго койгону өзүнчө татаал эмгек.

Ал мезгилдеги кыргыз автономиялуу областы болуп турган кезде, элдин сабатсыздыгын жоюу мамлекеттик деңгээлдеги күчтүү маселеге айланып, жигердүү жаштар менен ишти колго алууга көмөктөшүп, мектепте мугалим болуп иштөө менен бир учурда эле мугалимдерди кайра даярдоо курстарында кыргыз тилинен лекцияларды окуган экен. З.Бектенов өзүнө ыйгарылган тармакты тыкан уюштуруп, окуу-тарбиялоо жумуштарын жаңы үлгүгө салууга аракетин жумшап, педагогикалык, жетекчилик тажрыйба топтойт.

Дегинкиси мектепте көп жылдап иштеген жетекчилер, педагогдор предметтер боюнча окуу-методикалык комплексте эмнелер жетишпестигин байкашат жана ал кенемтени толтуруу аргаларын издешет. З. Бектенов мындай аракеттерди биринчилерден болуп колго алып чече баштаган баалуу, билимдүү, эр жүрөк кадр болгон. Мында бир эле уюштуруу иштерин алып барып тим болбостон, илимпоз катары аларды жаратып жаза да билгендиги бул инсандын өзгөчө мээнеткечтигинен, терең билиминен кабар берип турат. Бул анын 1930-60-жылдардын аралыгында ал кездеги Кыргыз Эл агартуу министрлигинин тапшырмасы боюнча Т.Байжиев менен авторлош болуп 3-4-класстардын “Эне тили” окуу китебин, У. Абдукаимов жана К. Карасаевдер менен биргелешип 4-класстын “Биздин адабият” окуу китебин, Т.Байжиев менен авторлош жазылган 8-класстын “Кыргыз адабияты” окуулугунун элдик оозеки чыгармачылыгы тууралуу бөлүмүн жазып даярдаганынан көрүнөт.

Ал эми кыргыз тили жана адабиятын орус мектептерде окутуу колго алынганда ага арнап 3-4-орус класстары үчүн “Кыргыз тили”, 4-класска “Кыргыз адабияты”, 5-класс үчүн “Кыргыз адабияты” окуу китептерин даярдашып, аларга окуу программаларын түзгөн авторлордон болгон. Кыргыз тили менен адабиятын окутуунун усулдук колдонмолорун, илимий иштелмелерди жазган. Бул иш-аракеттерди көзөмөлдөө, сынга алуу, ийгилик-кемчиликтерин ачыктоого да салым кошуп, ага байланыштуу илимий-методикалык макалаларды, иликтөөлөрдү газета-журналдарда жарыялап турган. Өкмөттүк окуу китептеринин жабык кароо-сынактарына катышып, байгелерди алууга жетишкен экен. Элди агартуучу, сабатсыздыктын караңгылыгынан алып чыгуучу деген атка тоодой эмгеги менен арзыган Зияш Бектенов ошентип өз өмүрүнүн бардык этаптарында бу жумушту улантып, ага алтымыш жылга чукул өмүрүн арнаган [1,3, 5,6].

Ошону менен бир катарда эле адабияттаанууга, айрыкча фольклордук чыгармаларды жазып алууга, анын ичинен элдик руханий мурас болгон “Манас” эпосун жыйнап-изилдөөгө чоң салымын кошкон илимпоздордун бири, көркөм котормочу да болуп саналат. Ал 1950-жылы саясий айып тагылып, жазыксыз жерден абакка айдалган, кийин акталган. Постсоветтик доордо сталиндик репрессиядан азап чеккен өзүнө окшогон замандаштарын эскерип эмгектеринде кашкөйлүк, батылдык менен жазган.

Илимий жана педагогдук ишмердикти окумуштуунун ишмердүүлүгүнүн алгачкы этабында эриш-аркак алып баруусун ошол доордун талабы, муктаждыгына байланыштырып түшүнүүбүз керек. Ал мезгилде манастануу илими калыптанбай туруп эле жок болуп кетүү коркунучунда турган. Эпостун мазмунун эскичил, бай-манапчыл деп күнөөлөп, аны да маселен азербайжандардын, ж.б. бир нече түрктүлдүү элдердин көркөм мурасы болгон “Коркут ата китеби” (“Китаби дедем Коркут”) чыгармасындай бастырбай, изилдеттирбей тыюу салып койсо, азыркы деңгээлдеги манастануу болот беле, бул да чоң суроо. Ошол эпостун тагдыры оор кырдаалда турганда Зияш Бектеновго окшогон эл уулдары эрдик көрсөтүп, өз тагдырын тобокелге салып эпостун калк мурасы катары бааланып элге жайылышына, илимий изилденишине шарт түзүшкөн.

Бир эле манастануу жаатында эмес З. Бекенов тил илимине да эмгек синирген. Кыргыз адабий тили калыптана баштаган алгачкы мезгилдердеги кыйынчылыктарды З. Бекенов жана анын замандаштары баштарынан кечиришкен. Тил илиминдеги маселелерди тереңден билбесе, теориялык билими начар болсо жогорудагыдай окуу китептерин жазуу мүмкүн эмес экендиги түшүнүктүү. Көрүнүктүү тилчи-илимпоз катары окумуштуу бир нече илимий-методикалык макалаларын калтырып кетти. Алардын ошол кездеги билим берүүдөгү, илимдеги актуалдуулугу зор болгон [2,4].

Патриот кыргыз жараны иретинде Ата Мекендик согушка катышкан Зияш Бекенов фронт менен ооруктун абалын, андагы адам факторун талдап билген. Бул кыйын сыноолор зирек инсандын туруктуу позициясынын, адамдык парасатынын калыптанышына таасир эткен.

З.Бекеновдун адабият айдынындагы ишмердүүлүгүнө келсек, келечектеги окумуштуунунун адабиятка кызыгуусу «Кызыл учкун» ийримине катышып жүргөн 1927-жылдары ачыктала баштаган. 1930-жылдарда Зияш Бекеновдун Москвада СССР элдеринин Борбордук басмасындагы Кыргыз секция басмасынын башчысынын орун басары болуп иштөөсү аны дүйнөлүк жана орус адабиятын тереңдеп өздөштүрүүсүнө, аны жараткан калемгерлердин чыгармачылык өнөрканасын ичкериден билиип баштоосуна шарт түзгөнүн байкоого болот. Дараметине ылайык ага катарлаш Москвадагы Чыгыш элдеринин Коммунисттик университетинин даярдоо курстарында сабак өтүп жүрөт.

З.Бекенов 1932-жылы Фрунзеге кайтып келип, Кыргызстан мамлекеттик басмасында окуу-усулдук бөлүмүн башкарып калат жана биз жогоруда белгилеген окуу китептери авторлоштору менен жазылып баштайт. Муну биз анын окумуштуулук жолунун башталышы десек болот. Жогорку билим алуу тилеги аткарылып Зияш Бекенов Кыргыз мамлекеттик педагогика институтуна кирип ийгиликтүү аяктаган. Бул окуу жайда студенттерге ошол жылдары Кыргызстанда жашап, эмгектенген ири окумуштуу Е.Д. Поливанов сыяктуу инсандардан билим алышат. Каракол шаарындагы мугалимдер институтунда, борбордо эки жылдык мугалимдер институтунда кыргыз тилинен сабак берет. Согуш мезгилинде аскер кызматын өтөп келген соң Москвада СССР Илимдер Академиясынын Кыргыз филиалында тил, адабият жана тарых институтунда кенже илимий, ага илимий кызматтарында эмгектенген. Кыргыз илимдер академиясында Зияш Бекенов кыргыз фольклору жана “Манас” секторун жетектеп иштеген. Илимий ишин жазып бүтүп коргоо алдында турганда капысынан суракка алынып он жылга кесилет. Ага К.Тыныстанов баштаган репрессия курмандыктарына коюлган жалаалар жабылат. Мекенчилдикти улутчулдук деп кине койгон ал жылдар кыжалаттуу убакыттар катары тарыхта, элдин жүрөгүндө так болуп калды [11, 96-б.].

Орус тилин мыкты билген, көркөм котормо иштерин алып барып жүргөн, сабаттуу, чечкиндүү инсан катары З.Бекенов мүнкүрөп калбай, таза сабаттуу, мыкты стилде жазылган, кашкайган чындыкты факты катары койгон каттары менен өкмөткө, сот органдарына кайрылат, тазалыгын, эл үчүн мээнет кылганын байма-бай жазат. Аларда “Манас” эпосун эзүүчү таптын кызыкчылыгын көздөйт, бай-манапчыл чыгарма, З. Бекенов аны жактайт деген айыптарга: “Манас” кыргыз элинин байыркы эпосу, аны жазып алуу өткөн кылымда (19-кылымда. - Ж.Г.) эле башталган, ал иш улантылып С. Орозбаковдон 1922-24-жылдары жазылып алынган, аны басмадан чыгаруу боюнча чечим чыккан кезде мен педтехникумда студент элем, кийин эпосту кара сөздөп чыктым деп жазган. Бирок ал эмгеги автор камалгандан кийин жарык көрбөй кол жазма бойдон эле илимий чөйрөгө таралып кеткен. Көптөгөн окумуштуулар ал кол жазмадан пайдаланышкан экен. Беш жарым жылда камактан чыгып, 1950-60-жылдары «Мектеп», «Кыргызстан» басмаканаларында эмгектенип, ага кошумча түрдө Кыргызстан жазуучулар Союзунда иштеген. 1961-жылдан КУУда ага окутуучу, доцент, ардактуу профессор болуп эмгектенген. Чындыкты бетке айткан тайманбас мүнөзү үчүн илимдин кандидаттыгын жактоодо, доцент наамын алууда да көп тоскоолдуктар болгон экен.

Жогоруда белгиленген “Манас” эпосунун прозалык версиясын иштеп чыгууда окумуштуу С. Орозбаковдун айтуусундагы варианты негизге алган, ал орус тилинде да жарык көрүп кыргыз эпосун башка элдерге таанытты. В. Жирмунский, К. Рахматуллин, А. Токомбаев, Т. Сыдыкбековдор З.Бекенов түзгөн эпостун кара сөз версиясына жогору баа беришкен.

Манасчылык өнөрдү баалоо кыргыз элине илгертен мүнөздүү. С. Каралаевди элге таанытууда, аны союздук, чет элдик симпозиум, жыйындарга алып барып эпосту эл алдында айттырып тааныштыруу жумуштарын уюштурууда, манасыга кам көрүп, шарт түзүүдө З. Бектеновдун мээнети күч болгон.

Мындан сырткары Т. Байжиев, З. Бектеновдор КРУИАда иштеп турган кезинде Барпы акынды алып келишип, чыгармаларын фондуга жаздырышкан жана залкар төкмөлөр Калыгул, Жеңижок, Арстанбектердин чыгармаларын эл арасынан жыйнап, окуу китептерине киргизишет. Бул үчүн да саясий айыптар айтылып, көп кыжалатчылыктар болот.

Зияш Бектенов жазуучу жана котормочу У.Абдукаимовдун бейнесине арнап “Замандашым” деген эскерүүсүн жазган. Анда калемгердин чыгармачылык өзгөчөлүгүнө токтолуп, Узакбайдын А.В.Луначарский менен бир жыл Москвада жүргөн кезинде мамиле түзүп аңгеме жазып алып барып ага жолукканын, кийинчерээк З.Бектенов, У.Абдукаимов жана А.В.Луначарский кайрадан Москвада көчөдө учурап калып улуу орус инсанынын У.Абдукаимовдун жазуучулук жөндөмүнө жакшы баа берип, улантып жазуусун сунуштаганын белгилейт [11,124-б.].

Ал эми котормочу катары улуу педагогдордун эмектерин кыргыз тилине таржыма жасады. Алардын катарында А.Макаренконун атактуу “Педагогикалык поэмасы дагы бар (Ф.: Мектеп, 1959) [10]. Көркөм котормочулук ишмердигинде болсо драмалык жанрга көп көңүл буруп, Б.Шоу, Д.Фонвизин, Н.Островский, Н.Хикметтин чыгармаларын которгон. Булар кыргыз тилинде театрларда коюлуп, элдин алкоосуна жетишкен. З.Бектенов ошондой эле орус адабиятынан Н.В.Гоголь, А.Фадеев ж.б. жазуучулардын романдарын кыргызчалаган.

Изилдөөдөн алынган натыйжалар. Изилдөөнүн жүрүшүндө азыркы кыргыз адабияттаануусу, манастануу илимине байланышкан бир нече тыянактар чыгарылды.

Жыйынтыктар:

1. Зияш Бектенов - советтик доордо жана эгемен мезгилдин башында жашап, ишмердүүлүгүн өнүктүргөн илимпоз болуп мындан бир кылымга жакын убакыт мурдагы жалган айып тагылып жазыксыз жерден жазалоого туш болгон агартуучу-педагог жана манастануучу илимпоз, ошондой эле тилчи, адабиятчы, котормочу катары кыргыз адабияттаануусунун, педагогиканын тарыхында калды, ал боюнча материалдар аныкталып, өз ара салыштырылып берилди;

2. Зияш Бектенов руху күчтүү инсандардын катарында көптөгөн сыноолордон ташыркабай өтүп эгемен күндөрдү көрдү. Окумуштуу 1930-жылдардын аягында “Манас” эпосун изилдөөнү баштап аны соңку өмүрүнө чейин уланткан. 1940-жылы эпостун кара сөз нускасын даярдоону аяктап, аны көптөгөн кыргыз жана чет элдик изилдөөчүлөр өз эмгектеринде колдонушкан. Манасчылык өнөрдү аздектеп баалап, ал өнөрдү алып жүргөн элдик таланттарга шарт түзүүнү уюштурууга демилгечи болгон негизделип көрсөтүлдү, бул аткарылган жумуштардын фольклористика үчүн мааниси ачыкталды;

3. Кыргыз тилин жана адабияты боюнча окуу китептерин, окуу программаларын, хрестоматияларды авторлошуп жана жеке түзгөн. Өмүр бою мугалимдик кесипти туруктуу аркалап, түрдүү деңгээлдерде мектеп окуучуларына, студенттерге кыргыз тили, адабиятынан билим берген. Өз өмүрүндө 1938-1950-жылдары эки жолу саясий айыптар менен камалып чыкса да майтарылбас эрки менен сынбай кайра сапка кошулуп, ишмердүүлүгүн улантканы адамда сейрек кездешүүчү күчтүү сапат экендиги талашсыз, буга карата жогоруда талданган багыттагы өздөштүрүлгөн материалдардын булактары, өзгөчөлүктөрү белгиленди;

4. Илимий-педагогикалык эмгектерди, көркөм чыгармаларды кыргыз тилине таасын которуу менен кыргыз окурмандарына дүйнөлүк деңгээлдеги чыгармаларды таанытканга жетишти. Ошентип ар тараптуу эмгек өтөө менен кыргыз тарыхындагы XX-кылымдын мыкты инсандарынын сабын толуктады. Бул натыйжалар кыргыз илиминдеги педагогикалык жана адабияттаануучулук тармактар үчүн керектиги көрсөтүлдү. Айрым табылгалар улуу инсандардын үлгүлүү өмүрү жана эмгек жолу тууралуу гипотезанын аргументтелишине салым кошо-ру белгиленди.

Адабияттардын тизмеси:

1. **Бектенов, З.** Эне тили [Текст]: башталгыч мектептердин 4-жылы үчүн эне тили сабактары / З. Бектенов, Т. Байжиев. - Фрунзе: Кыргызмамбас, 1933. – 52 с.
2. **Бектенов, З.** Кыргыз тили [Текст]: грамматика жана жазуу эрежелери. 3-класс үчүн / Бектенов З. – Фрунзе: Кыргызмамбас, 1935. - 130 с.
3. **Бектенов, З.** Биздин адабият [Текст]: хрестоматия / З. Бектенов, Т. Байжиев. - Фрунзе: Кыргызмамбас, 1947. - 284 с.
4. **Бектенов, З.** Кыргыз тили [Текст]: окуу китеби / З. Бектенов, Т. Байжиев. - Фрунзе: Кыргызмамбас, 1947. - 102 с.
5. **Бектенов, З.** Биздин адабият [Текст]: Хрестоматия / З. Бектенов, Т. Байжиев. - Фрунзе: Кыргызмамбас, 1947. - 280 б.
6. **Бектенов, З.** Кыргыз адабияты. Фольклор [Текст]: 8-класс үчүн. / З. Бектенов. - Фрунзе: Кыргызмамбас, 1949. - 283 с.
7. **Бектенов, З.** Кыргыз адабияты [Текст]: 5-класс үчүн / З. Бектенов и др. - Фрунзе: Мектеп, 1963.
8. **Бектенов, З.** Кыргыз адабияты [Текст]: 4-класс үчүн / З. Бектенов и др. - Фрунзе: Мектеп, 1969.
9. **Бектенов, З.** Эне тилден гүлдесте [Текст]: ырлар, макалалар, табышмактар / З. Бектенов. - Бишкек: Адабият, 1990. - 32 с.
10. **Макаренко, А.** Педагогикалык поэма [Текст] / А. Макаренко. - Фрунзе: Мектеп, 1959.
11. **Бектенов, З.** Замандаштарым жөнүндө эскерүү [Текст]: Адабий эскерүүлөр [Текст] / З. Бектенов. - Бишкек: Адабият, 1992. - 304 с.

DOI:10.54834/16945220_2022_3_97

Дата поступления: 09.06.2022 г.